

F. GRAELL I DENIEL

DRETS I DEURES

QUADERNS DE FILOSOFIA

47

F. GRAELL I DENIEL

DRETS I DEURES

47

QUADERNS DE FILOSOFIA

Barcelona 2025

4ª edició setembre 2025 [3ª edició febrer 2022
2ª edició setembre 2019
1ª edició maig de 2017]

© F.Graell i Deniel
ISBN: 978-84-943607-6-3

www.dossier.graell
www.xtec.cat/~fgraell
www.quadernsdefilosofia.cat

E-mail: fgraell@xtec.cat

El web permet de baixar la còpia d'un qualsevol quadern editat.
Podeu fer ús de l'adreça electrònica per a qualsevol correspondència amb
Quaderns de Filosofia.
Es prega de tenir en compte sempre de consultar si hi ha una nova edició dels
quaderns (que inclou canvis de vegades prou rellevants) en el web esmentat.

CONTINGUT

Pròlegs, 6.

Presentació, 8.

I. EL DEURE ÉS UN MITJÀ, 9.

II. EN EL DEURE HI HA UNA MOTIVACIÓ, 17.

III. UN EXCURS A PROPÒSIT DE LA CRÍTICA SOCIAL I EL BENEFICI, 22.

IV. ELS DRETS I ELS DEURES LEGALS.

1. Hi ha lleis, 29.
2. Aproximació als drets i als deures legals, 30.
3. El sentit intern i motivació de les lleis, 32.
4. Com afecten els drets i deures legals, 33.
5. L'exigència en el compliment del deure, 35.
6. Nota sobre el paper dels professionals del dret, 35.

V. ELS DRETS HUMANS.

1. Els drets humans com a mitjans, 38.
2. El dia sols llostreja, 38.

Pròleg a la segona edició

La revisió està motivada sobretot pels canvis introduïts al quadern 9, que estudiava el principi de la moralitat, que ha abandonat aquest propòsit i que exposa avui per què es troba correcta una conducta (per exemple, si la creu justa o no). L'interès del nou canvi d'orientació del quadern 9 havia d'implicar alguna correcció en el quadern present, i se l'ha dut a terme: sembla normal que un escrit que ha estat editat poc més de fa dos anys pogués aguantar bé aquells canvis, i en principi ha estat ben bé així. Tanmateix no ens hem pogut estar de repassar de dalt a baix què s'entén per deure, i de fet hi hem introduït una secció més, hem afegit importants paràgrafs en d'altres, que permeten enllaçar els diferents quaderns sobre el tema de la justícia i de la nova avaluació de la raó; hem refet també els apartats de la cinquena secció, i ens hem permès ordenar diferentment les seccions per tal de separar tot el que es refereix a l'àmbit individual i el que tracta dels aspectes legals. A més a més hi ha retocs arreu, s'ha esborrat alguns paràgraf poc clars, i alguna cosa més.

El quadern 9 havent perdut la referència a l'ètica, hem hagut també d'esborrar-la en el títol d'aquest quadern. Avui per avui tendim a estimar que deu ser millor de no parlar de l'ètica o de moral: hi hauria diferents motius per a no parlar-ne; per exemple, el fet que cal comprendre una qualsevol conducta, i no pas un tipus de comportament, al costat d'un altra circumstància cabdal: que no hi ha cap fonament conclusiu que porti a la convicció racional que un tipus de captivença és la millor, o té una preferència clara ontològica, o sobresurt per si mateixa per damunt de les altres. Car el pacífic no es trobaria en aquest sentit per damunt del violent, el temperant no estaria privilegiat respecte del borratxo, el treballador no fora l'exemple i el vividor el contraexemple. Una de les seccions de l'escrit, la de la raó del concret, permet suposar que al cap i a la fi es tracta també d'opcions humanes, i que totes s'han d'estimar equivalents en alguna accepció sense imaginar que la d'un mateix és l'única bona malgrat i tot que pugui haver de defensar-se d'aquells que n'assumeixen d'altres.

És clar que es podria parlar d'ètica o moral per a una qualsevol conducta, fos la del violent o la del pacífic. Llavors caldria encara de justificar per què se l'anomena així, què s'hi expressaria de més. Ultra això no hi ha distinció d'activitats pràctiques i teòriques (i productives, si es vol), no es pot mantenir, tal i com ho defensàrem en d'altres llocs.

S'hi suma que l'assumpte a escatir està justament en la relació d'un mateix amb els altres, i la consideració dels afers socials, i no en tot allò que en principi afecta sols un mateix, malgrat que pugui repercutir més tard en els

altres d'una manera o d'una altra. Certament que la interacció té implicacions en allò que és d'un, i a l'inrevés; no es vol amagar la importància de la posició social com a condicionant de les activitats més personals: però com a punt de partida no es col·loca en el mateix pla que es parli de justícia o de veracitat, o que algú estudiï la templança o la disbauxa.

Comptat i debatut sembla més prudent abandonar un llenguatge que es fa difícil d'encabir en alguna distinció genuïna.

Pròleg a la tercera edició

No es volia deixar de revisar els quaderns recents a l'hora d'unificar els criteris explicatius de tots els escrits que no eren de filosofia de la ciència. L'avantatge d'això rau que permetia llevar els petits equívocs, les possibles consideracions confuses, i d'altres.

Per exemple, ara s'hi insisteix que els deures (i els drets) són mitjans sense més adjectius, i llavors s'explicita millor el paper de la motivació del deure.

Es fa així mateix molt més manifesta la intervenció dels beneficis convivencials en la secció dedicada als drets i als deures del que és just.

També s'esborra qualsevol referència al caràcter estranyador i alienador de les lleis perquè se les reconeix com a expressions racionals.

I es lleva els annexos perquè no semblava que el seu lloc fos en aquest quadern.

El repàs constant permet d'oferir un treball amb un acabat millor. Si més no ho esperem.

Pròleg a la quarta edició

Els pròlegs de les edicions anteriors permeten que el lector constati el que hem deixat enrere i el que no. La nova edició considera la justícia sols com una institució pública, un dels poders públics de l'Estat, i n'abandona un qualsevol altre esment. Això força a modificar de dalt a baix la tercera secció. D'altres canvis han estat ocasionals i han servit per a millorar l'expressió, o per a llevar algun paràgraf innecessari.

PRESENTACIÓ

La complexitat de les societats occidentals no impedeix d'indicar que, per exemple, el guany d'un espai propici a l'exercici lliure convingui als avenços en el dia a dia de l'individu, i que així mateix sigui un signe de progrés en els grups. En alguna accepció la tensió per a sostreure's d'un qualsevol constrenyiment deu formar part del millor projecte per a l'individu i per als col·lectius.

Si és així, com s'entén que el deure s'ofereixi de vegades com una mostra privilegiada – o potser l'única a nivell pràctic – de racionalitat? ¿No constitueix això un horitzó incompatible amb una edat madura?

Tanmateix moltes obligacions alienes provenen de la llei. ¿Hi ha alguna manera de lliurar-se d'una justificació de la llei promoguda des del domini de l'home per l'home? Quina és la seva rellevància per a l'individu? ¿I per als col·lectius?

Sens dubte no basta de portar a col·lació els drets humans, que són per als Estats, i que no poden substituir la feina de pensar no sols què convé i què no, sinó també què és el que mou. No s'hauria de passar per alt les moltes formes de violència de les societats actuals ni de deixar d'implicar-se, des del que és elemental, en allò que es troba imbricat i relligat – no s'hauria de rebutjar d'apropar-se com sigui a alguna comprensió de l'ordre social.

Aquí s'hi proposa doncs una aproximació als drets i als deures, és a dir, d'establir l'estatus de què gaudeix el que és un dret i el que és un deure. Mirarem en quina accepció se'ls diu un mitjà, i quina motivació poden tenir. Separarem els drets i els deures de cada dia, dels legals, i discutirem d'on pot provenir l'exigència d'un deure.

Després ens apropiem a les lleis positives i a l'articulat dels drets humans a partir, no de l'autoritat que en promulga, sinó dels particulars que es troben immersos en un context social. En efecte pot semblar que una qualsevol justificació del dret, que no tingui en compte algun benefici que no derivi de cap autoritat, baladreja a favor d'una causa perduda per més eficaç que sigui.

I

EL DEURE ÉS UN MITJÀ

Com ens podríem apropar a la rellevància de què l'obligació (el deure, el caler) gaudeix en la quotidianitat?

(1) Per començar hi hauria deures en contextos plurals: per exemple, deures i drets en tant que una llei permet això o allò, o obliga a això o a allò; el deure naixeria aquí des d'una disposició col·lectiva que pel cap baix no seria sols la resultant de l'aportació d'un mateix.

Certament un deure legal no sembla en tots els casos un deure de consciència, i una tal terminologia de deures legals deu moure's dins de l'ampli ventall de «deure».

En contextos molt diferents es podria dir, per exemple, que «el professor té el deure de dur demà els exàmens corregits» i, en conjunt, els uns respecte dels altres agafem deures en tant que ens comprometem els uns amb els altres de mil maneres.

Jo podria assumir deures pel meu compte, sense previ acord amb els altres; en aquest sentit sembla que n'agafaria en la mesura que estimés que quelcom mereix la meua cura. El problema es troba aquí a saber amb una mica més de detall quin és l'abast, en un tal context, del deure.

(2) Els deures d'aquesta darrera índole semblen presentar alguns trets rellevants: s'assumeix com a deure, valgui el cas, l'ajut a un amic, ara preocupat per la sort del seu fill. Què fa que jo ho tingui com un deure? S'hauria de rebutjar que ho fos perquè s'ofereís quelcom a tall d'un principi general, que pot estimar-se pobre de contingut (si més no hi ha simplificació, desconcreció representativa, esvaïment de trets, etc.)¹. L'assumpció de deures d'aquest tipus sembla independent del grau de generalització; fet i fet la intenció de sotmetre's a principis comportaria alguna mena d'incomoditat, i més aviat la pregunta per l'assumpció d'un deure no hauria de remetre a això, sinó a quelcom diferent.

¹ Però el pensament, i l'expressió general, omple un paper insubstituïble encara que sigui perquè un mateix no se'n pot estar.

Val la pena de no barrejar-hi consideracions etimològiques o els usos transitius del verb 'deure' («li ho devem», etc.), que al cap i a la fi serien digressions i on s'hauria de mostrar, si es pogués, que els uns usos manllevén significació dels altres. Val més cercar què és el deure, si s'assumeix el deure d'ajudar un amic amoïnat per la sort del seu fill; i sembla que la pregunta què hi ha en aquest deure hagi de tenir alguna resposta.

Que calgui alguna explicació es palesa quan m'adono que els deures s'exerceixen sense que, a primera vista, es lliuri res més enllà d'allò que ocupa l'acció per la qual hi ha deures. Però sembla que aquest deure tingui algun element intencional pel qual, per exemple, s'hi profereix paraules de conhort, se suggereix possibilitats que consolen, etc. Fora doncs prou insensat de tenir deures i de desencadenar el corresponent comportament sense saber què es fa.

(3) ¿No serà que s'hi troba deures en el cas de l'amic si més no perquè hi ha algú preocupat? És clar que sí! No se li hagués pas ocorregut, a ningú, de tenir uns tals deures si es tractés d'una estàtua o d'un roc: es presenta el deure d'ajudar-lo perquè és algú amoïnat.

Però això és encara insuficient en tant que se circumscriuria a suposar que el fet que fos un ésser humà faria desvetllar deures, de tal manera que, per dir-ho així, «anirien a la seva». El deure era en aquest cas consolar el company que passa una mala estona: en tant que fa pena i se'l comença a consolar, aquí no hi hauria deures per cap banda; *sols n'hi hauria, sembla, quan hi hagués algun tipus de propòsit.*

¿El mateix fet de trobar-se millor el company és el deure? Sens dubte una resposta aquiescent semblaria una mica insensata: el deure se circumscriuria al propòsit de consolar-lo, no en el fet que hi hagi un consol aconseguit, i es desplegaria en els corresponents comportaments; el mateix fet de trobar-se millor no podria ser el deure perquè no es trobaria a la mà d'un mateix; sols es procuraria que s'hi trobés, millor, i sens dubte s'afegiria que el fet de trobar-se millor seria també allò que es persegueix quan s'assumís el deure de consolar-lo: però la simplicitat del propòsit de l'experiència quotidiana del deure fora un fet (es tractaria d'una experiència de cap a cap fàcil i òbvvia) i no inclouria uns tals

comentaris, sinó que allò que es fa palesaria quin era l'abast del deure, mentre que no ho seria, un deure, la resultant.

Per tant la consideració de finalitats (que no implica reeixir-hi), el fet que l'amic es trobés millor, provoca de parlar-li i de conhortar-lo, i és sobretot en aquesta accepció *que hi ha una finalitat per al deure, en el sentit de quelcom que es persegueix*.

És a dir, sense quelcom que es persegueix (el trobar-se consolat de l'amic) no hi hauria deures, i el mateix trobar-se consolat no és pas un deure, sinó la finalitat d'un deure, que aquí fa doncs *de mitjà*.

Tanmateix un mitjà fa de deure precisament perquè és un mitjà per a quelcom avaluat. El deure com a mitjà no és una finalitat, però la suposa més explícitament o més implícitament. El deure no és un propòsit o intenció, perquè no es persegueix el deure com a mitjà a tall d'una finalitat. Fet i fet el deure manté l'ordre d'una raó.

Bastaria que el company no es trobés físicament present per a palesar que el deure (per exemple, d'escriure una lletra) naixeria de la benvolença cap a ell: i llavors la lletra s'establiria *com un mitjà* respecte a això; hi hauria una finalitat que es persegueix *per al deure* (el trobar-se bé de l'amic), i uns mitjans (la lletra). Però prou sovint no hi ha cap necessitat de discernir entre afers, ja sigui per l'obvietat de la situació, ja sigui perquè se sap què fer, etc.

(4) L'ús d'altres mots confirma el que es va dient. Perquè quan algú es compromet a dur demà corregits els exàmens als alumnes, ha de portar-los demà corregits, cal que els porti corregits, l'«haver de», el «caldre», semblen néixer del fet de tenir-ne la intenció, de dur-los demà, finalitat que també fa de mitjà per mor d'haver-ho emparaulat amb els alumnes, i de fet es pot imaginar la trobada de demà amb els alumnes implicats.

En aquest cas el propòsit de dur les proves corregides demà fa de mitjà del propòsit d'acomplir el compromís; i també: si no les corregeix ara, demà no podrà tenir-les corregides, on hi ha alguna mena d'explicació del tall d'antecedent i conseqüent, per tant ha de corregir-les (nou mitjà).

És clar que una finalitat (dur-les corregides) difereix de l'altra finalitat (el compromís amb els alumnes) pel fet que la primera s'encaminaria a satisfer la segona.

Comptat i debatut l'«haver de» semblaria que té versemblantment un origen en la cerca de mitjans per a assolir un terme, hi hauria una necessitat d'aquest tipus, en l'accepció que «demà ha de lliurar corregits els exàmens, si és que vol acomplir els compromisos» i «ara ha de corregir els exàmens, si és que demà vol acomplir els compromisos i lliurar corregits els exàmens», és a dir, que l'emparaulament fes de motiu, per tant que la planificació no tingués en compte el lliurament més que per mor del compromís.

(5) La circumstància dels «haver de» no sembla més que la dels avatars humans per a dur a terme accions que s'han de desplegar *quan quelcom ha estat admès prèviament per mor del que sigui*.

I si els calers que atenen processos naturals han de circumscriure's a un ordre, quan es tracta de relacions socials l'establiment d'un acord, per exemple, pressuposaria el descabdellament dels afers en tant que l'acord es manté, *i hi hauria deures per això o allò, que són mitjans*.

(6) Per això, per exemple, si *el deure* de dur demà corregides les proves fa que se les *hagi de* corregir ara, és perquè la planificació comporta que els deures (són mitjans) converteixin els nous mitjans en nous deures de manera que el grau dels deures s'ordenen d'acord amb la planificació. Un qualsevol deure d'aquesta mena esdevé mitjà: és mitjà respecte a d'altres deures o respecte allò que persegueix (acomplir un compromís).

Tots els deures que semblen trobar-se en el camí d'una planificació també són mitjans en la mateixa accepció: *són mitjans ara perquè el deure conté els seus implícits (satisfer el compromís, per exemple)*.

Però el compromís, les estimacions, i tot allò que s'assumeix, no són deures tal qual, i tenen un sentit de propòsit, són propòsits per als deures. L'acord de compromís entre el professor i els alumnes (els

implícits de dalt) *no és el deure, que és el fet mateix de portar els exàmens corregits*².

Sembla possible de comprendre que no calgui un compromís públic per les dues parts per tal que hi hagi algun «haver de»: res no exclou una implicació en algú o en alguna causa, de la manera que sigui, i que hi hagi deures d'acord amb això: en aquests casos un mateix s'adona perfectament que hi ha quelcom resolt i que convida a deures, i reblaria que s'hi pot incloure afers prou plurals, amb la qual cosa un qualsevol «haver de» d'aquest tipus seria sempre un mitjà cara a quelcom.

(7) «Tenir el deure de fer quelcom» equivaldria doncs en algunes circumstàncies a «haver de fer-ho», «caler fer-ho», «tenir l'obligació de fer-ho», etc.; alhora 'deure' s'usa – repetim alguna cosa ja apuntada – en expressions del tipus «els ho dec», i les altres formes tenen usos en els quals no s'hi pot emprar 'deure', en especial sempre que s'usi 'haver de' o 'caldre' en contextos de mera necessitat on no sigui rellevant la decisió pròpia («ha de ploure molt...»), o d'una informació específica («he d'anar a la cuina, ara»).

Si els deures són mitjans serien per això mateix prou importants: alhora sovint es viu sense accentuar el caràcter de mitjà dels afers, i per consegüent l'ocupació quotidiana es desplegaria enllà i ençà dels deures.

(8) Les relacions entre el deure i la sensibilitat interna assenyalen un nou aspecte: en principi el caler, el deure, etc., no prefigurarien l'estat d'ànim pel simple fet que no atendrien un específic estat d'ànim: la situació no podria no incloure'n, però l'activitat apuntaria el deure, s'hi abocaria; no s'hi deixaria totalment al marge els continguts de la sensibilitat interna, sinó que, per exemple, el deure de dur demà corregits els exàmens («per tal d'acomplir el compromís») es descentraria dels estats passionals a favor del fet de dur corregides les proves; per tant es podria acomplir les obligacions amb molt de plaer, amb poc, amb indiferència o amb dolor.

² Es podria expressar arreu que allò que es persegueix és el propòsit de deure sempre que es comprenguéssim que aquest propòsit *no cau dins del deure*.

És cert que es pot viure de manera molt sentida les obligacions que es deriven dels tractes socials, i l'anàlisi de l'acció sembla que assenyalaria específics afectes *ad hoc*, que formaria part en allò que es pot anomenar «la consciència del deure»³.

(9) Per tant el deure sempre seria un mitjà ordenat a una finalitat, i se'l podria viure molt intensament o no.

Però s'hauria de remarcar de bell nou que, independentment dels afectes o interessos, *i parlant des del punt de vista d'un àmbit de la recerca*, sembla un error de confondre tot això amb un principi, si no l'únic, rector del comportament.

(10) D'altra banda es podria preguntar si l'ús d'un imperatiu per als afers bàsics és un recurs vàlid: car en alguna accepció els imperatius són exigències dels uns als altres, on sovint hi ha una intenció contextual; per exemple, es diu «agafa-la!» al fill rebec que acaba de llençar la cullera per terra, on hi ha una circumstància específica (la cullera és a terra), la voluntat que la torni al seu lloc, imperatiu que pot incloure un to admonitori (o de fastigueig). Llavors semblaria que l'ús d'imperatius per a obligar-se un mateix a fer quelcom seria en principi rar, quan sovint basta passar pel que es vol fer per a anar seguint el procés, o bé continuar allò que es fa rebutjant d'altres possibles afers. Quan un mateix es manaria doncs quelcom? Versemblantment quan s'adonés que hauria de fer això o allò, sobretot en els casos que no li plagués de fer-ho: acceptat que el deure és un mitjà o quelcom a fer, l'imperatiu reblaria precisament un tal mitjà o quelcom a fer; i es podria no excloure que aquest imperatiu anés dirigit, si més no de vegades, a un mateix en tant que això és possible, i per tal de no fer el ronsa.

Però quan s'insisteix en l'imperatiu i el deure es voldria establir potser el fet que hi hagués algun comandament per a l'acció independentment, sembla, d'instàncies sensibles; l'imperatiu, el deure, seria l'exponent d'una determinació no sensible. Tot i això s'hauria

³ Tinguem en compte que la interpretació de fer descansar la moral en el sentiment deixaria tal qual els deures com a mitjans, com sigui que els deures entrarien més en la planificació que en les assumpcions de l'individu que la motiven.

d'afegir – i al marge d'un qualsevol principi general pel qual es determinés la reflexió – que seguint un tal criteri no sembla fàcil d'estimar lliures les accions, i que en cap cas no se les hi avaluaria per haver-hi o no un principi sensible o no sensible, sinó més aviat, per exemple, per la diferència.

No hi hauria cap inconvenient a parlar d'una voluntat, en especial quan calgués algun esforç, quan calgués desencadenar l'acció resultant d'una deliberació. Circumscribida en aquests darrers contextos la voluntat no seria més que una acció en tant que palesaria un esforç: el mateix desencadenament, la perseverança, etc.; per dir-ho així, es parlaria de voluntat pels continguts mateixos del procés que està esdevenint, però en cap cas no hi hauria quelcom analític a reconèixer com a voluntat.

(11) Un comentari semblant valdria així mateix per a resolució i la decisió, que deixarien un dubte, o que conclourien el planteig d'una intenció (la planificació). Tal qual la decisió seria un afer de l'activitat on no es podria individuar alguna instància fora dels continguts.

En efecte una rellevància exagerada en aquests moments sembla menystenir la circumstància que l'activitat compromesa s'esbulla per arreu; per tant que no cal sempre, en la deliberació, la previsió, l'estudi, l'evocació, la planificació d'això o allò, la posada en relleu de resolucions i decisions, sinó que sovint basta els propòsits per a portar quelcom a terme de forma discreta.

Fet i fet, fins i tot atenent sols les expectatives, n'hi ha prou amb un simple repàs per a voler desencadenar un comportament; de vegades es dubta de la conveniència d'això o d'allò i llavors es repassa millor l'afer, i així mateix de vegades apareix la qüestió dels mitjans escaients; es pot decidir desencadenar el procés sense cap cerca explícita de mitjans, o es pot cercar encara la primera cosa a fer; si certament pot haver-hi un procés més complicat i no habitual (es podria en aquests casos desplegar una cerca), quotidianament n'hi ha prou ara i adés a ometre allò que es creu menys rellevant, a comportar-se al marge del que pot destorbar la tasca a dur a terme, a fer les previsions del cas, etc.

No és estrany doncs que es vagi desencadenant comportaments, que no es planifiqui mitjans sinó en la mesura que s'estima necessari, que poc sovint s'arriba en la deliberació a la primera cosa a fer, i fins i

tot que quelcom es copsi com a obligació, deure, etc., quan en una part important de casos les propostes i desencadenaments palesarien per això mateix habituacions, que remetrien a aprenentatges individuals i socials com a excursos.

(12). Actuar per deure, sembla, més aviat dificultaria la comprensió correcta d'allò que es fa i d'allò a fer. Ahora els deures són sols *part* de les activitats.

Esdevindria més aviat paradoxal que ens aferréssim a categories de racionalitat per a reblar els deures, tant més que l'explicitació manifesta dels deures pot dur a la planificació de mitjans i de tasques a fer⁴, i que una qualsevol planificació pot engendrar deures depenent del context, deures que s'estimen mitjans explicitats d'una raó; ahora en una qualsevol direcció hi pot haver alguna manca (fins i tot en la planificació)⁵.

⁴La consciència del deure no hi duria sempre en la mesura que reflectís un comportament après o habitual, amb els afectes *ad hoc*.

⁵ Per això algú podria assumir que els deures no tenen cap relació amb la finalitat; és a dir, que els deures no són mitjans per a una finalitat que els seria parcialment aliena. Versemblantment això mateix hauria contribuït a considerar-los autònoms i a mal interpretar-los.

II

EN EL DEURE HI HA UNA MOTIVACIÓ

1. L'estudi de la raó planificadora del deure ha explicitat el seu caràcter de mitjà; hem comprès que el deure no se cerca per si mateix, sinó pels seus implícits, quan no són els explícits corresponents.

Més aviat se cerca que l'amic se senti confortat, la relació reeixida d'un acord amb els alumnes: no es té el deure de sortir-se'n, d'haver confortat l'amic, ni de la nova relació reeixida, pel fet que sols s'hi posa el mitjà de fer-ho, el lliurament de les correccions.

Tanmateix és fàcil de caure-hi que hi ha aquí unes qüestions més quan es vol estudiar el deure tal i com es lliura.

2. En els casos de dalt hem insistit que es lliura paraules de consol perquè resti consolat, noti la proximitat d'un amic, li faci bé: es procura un benefici de l'amic.

Això vol dir que hi ha l'amistat fent de motivació, i que una qualsevol activitat que sigui un exercici d'amistat, perquè la manté o la recupera, en té cura o la promou, és capaç de fer de motivació i, en la seva concreció, fer de finalitat o propòsit.

En l'exemple de les proves es pot concloure què se cercava, perquè el professor s'havia compromès amb els alumnes. El compliment del compromís fa de propòsit final: el lliurament de les proves corregides n'és sols un mitjà d'aquell compliment; el mateix fet material d'un lliurament no és un compliment d'un acord, car aquest es descabdella a nivell d'emparaulament a tall de compromís relacional.

Aquí també hi ha una motivació en la relació del professor amb els alumnes, relació que fa de finalitat del deure i que rep una concreció, no en el lliurament material, sinó en la seva interpretació en termes dels compromisos contrets i acomplerts.

Pel cap baix ha restat clar que el deure té en compte aquest pla últim que no forma una part seva, però on es troba immiscit gràcies al fet que és un mitjà, per tant suposa una raó, i el deure n'és una explicitació. No s'acostuma a desplegar els deures per amor dels deures, i aquell pla que els emmarca no els defineix, i se'l pressuposa.

Per això normalment tenim un tal pla, que el més sovint és quelcom bo, com a integrant-lo en una raó amb el deure.

Perquè allò degut tal qual no sembla tenir raó, sinó que la raó s'ofereix, per exemple, mentre es planifica, o àdhuc quan s'ordena un mitjà i allò que es persegueix. Per això hi hauria un nou inconvenient en el deure pel deure.

3. Ara es tracta de repassar de bell nou què fa que es pensi que s'ha de complir amb els deures.

Perquè l'exigència (i l'autoexigència) del deure no deu provenir del deure com a mitjà.

Què pot moure a l'acompliment d'un deure? Versemblantment allò mateix gràcies a la qual cosa hi ha deure, és a dir, allò que es persegueix amb el deure.

En el cas de l'amic es voldria que es trobés bé, que no patís maldecaps; hi ha una simpatia mútua, una estimació mútua. Sigui el cas que hi hagi amistat genuïna amb l'amic: l'autoexigència no provindria d'enlloc més que de la mútua estima; el deure seria el mitjà a les envistes d'un objectiu, que és el de l'amistat i de tot l'univers empàtic que hi aflora. Assumint l'estimació, es pensa encertadament allò que és enraonat de dur a terme, i apareix com una autoexigència perquè hi ha l'amistat fent de motivació.

L'afany de voler consolar el company prové de l'afecte, de l'estimació, que se li té. És això el que animaria la voluntat independentment de les ganes o de l'angoixa.

4. Sens dubte es té afecte als seus, s'hi està bé amb els propis; és el que anomenem «beneficis de convivència»; el consol seria una resposta d'aquest benefici per la mala circumstància de l'amic. Quan es tracta d'un afecte sincer no hi hauria aquí cap consideració a propòsit de beneficis mutus (no cal ara tenir en compte aquesta possibilitat): la mera consideració d'aquest benefici de convivència m'implicaria en la cura per l'amic⁶.

⁶ El benefici de convivència s'estudia a *La recerca del bo com a correcte. Benefici mutu i benefici propi*, QF9.

Que el deure sigui un mitjà és comparable al fet que un martell també ho sigui: el martell és un útil, i cara a quelcom, que pot tornar a ser un útil. El martell serveix per a clavar un clau, i aquest per a penjar un quadre; aquest quadre encara no és la motivació, que descansa, per exemple, en el plaer de gaudir-ne la visió. El deure és un mitjà que persegueix quelcom motivant.

En el deure hi ha sovint la commoció de l'afecte. El benefici de convivència dona la motivació que fa voler consolar, s'autoexigeix aquest consol. Hi ha deure i aquest deure està animat. Per què se'l vol consolar? Perquè és l'amic, perquè se l'estima.

No hi hauria l'autoexigència del deure sense això.

Des d'aquí es podria concloure, en aquest exemple, que el deure és un mitjà que es persegueix amb l'autoexigència que un benefici de convivència està promovent.

Certament deu ser impossible, en aquest cas, de separar l'afecte, i les seves manifestacions, de la resta dels aspectes que integren una raó. Es tractaria de l'afecte que es desplega en el voler consolar l'amic a fi d'un benefici seu que forma part del de convivència, de manera que seria una raó que inclou afectació, planificació i quelcom motivant⁷.

5. Ocorre que el benefici de convivència pot no ser el motivador dels comportaments.

El professor ha de dur les proves corregides, algú dirà, perquè és el seu treball, de manera que, es pot parlar així, o es troba forçat a fer-ho pel fet que no vol ser amonestat, o no vol perdre el seu sou, o una part seva. Es tracta aquí d'un benefici mutu (treball per sou): el professor es trobaria obligat en aquest sentit.

¿Hi ha una autoexigència? Si per autoexigència es comprèn provar de dur a terme una conducta tan bé com es pugui, no semblaria pas que n'hi hagués: el professor podria fer l'orni, lliurar alguna excusa, corregir les proves sense cura, i d'altres afers d'aquest caire. Certament hi podria haver també la por a ser enxampat d'una manera

⁷ Hi hauria deure en el voler consolar, no en el fet que se l'estigui consolant; però s'assumiria la seva continuïtat com a deure. D'altra banda allò que es persegueix és l'amic consolat, que resta en l'implícit.

o d'una altra, sentir-se obligat a corregir-les, àdhuc sotjat perquè ho fes bé. Tanmateix el problema del benefici mutu rau que l'obligació pot néixer d'una contrarietat pel fet de voler el benefici propi, i de mostrar-se indiferent (o sentir aversió) pel benefici de l'altre: el benefici mutu no garanteix per si sol que jo m'esforci a actuar de la millor manera que sé, i de fet es pot sentir l'obligació a fer, l'exigència que es reclama, a tall d'un constrenyiment.

Si per autoexigència, però, es comprèn fer la feina d'una qualsevol manera, més bé o més malament, precisament pel que comporta de benefici mutu, llavors sí que n'hi hauria, però llavors seria més aviat constreta per la reciprocitat o el possible càstig.

Fet i fet el benefici mutu no impedeix que no s'actui proporcionalment al que es rep sempre que l'altre no ho noti, o no es tingui por al fet que l'altre ho descobreixi.

6. En efecte es considera que el professor corregeix les proves perquè és el seu treball.

Certament també pot estar motivat pels beneficis de convivència (apreciaria els seus alumnes), i unes motivacions no serien incompatibles amb d'altres⁸.

En conjunt el benefici mutu sembla comportar més aviat una autoexigència forçada, una obligació feta amb desgana, depenent, és clar, de les característiques de l'individu, i de la circumstància de trobar-hi un benefici de convivència. Si més no la motivació des del benefici mutu provindria de fora d'un mateix, i per tant sembla fàcil que pugui sentir-se com un constrenyiment.

Allò que s'esmentés com a deures, obligacions, etc., serien sovint coses a fer que se sentiria amb contrarietat, que no desvetllarien cap sentiment de convivència, i per tant no es mantindria com a quelcom que mereixés la seva autoexigència de grat, si fos el cas.

7. Quan s'ha de fer quelcom sota amenaça, hi ha una autoexigència forçada que té l'evitació del mal com a motivació: en

⁸ Dalt hem suposat aquesta cas: el compromís del professor amb els alumnes des de la simpatia.

una raó de mitjans i finalitats a evitar, el deure manté l'implícit, i un mateix assumeix l'obligació.

D'altra banda, l'autoexigència depenent de la motivació, es comprèn de seguida que, quan el que motiva és una circumstància plaent, l'exigència s'assumeixi com a sol·licitud, és a dir, el deure es copsi com a convit, per més que, pensant-hi, s'accepti que cal fer això o allò per a l'obtenció d'una experiència plaent.

III

UN EXCURS A PROPÒSIT DE LA CRÍTICA SOCIAL I EL BENEFICI

1. Podria imaginar-se un col·lectiu humà sense lleis escrites, i que es transmetessin generació rere generació com farien els treballs, quina organització hi hauria, com s'aparellarien i tindrien cura de la descendència, com es menjaria, quines creences assumirien, i més.

El que no es podria fer seria llevat a l'individu d'aquell col·lectiu la circumstància que no hi hauria cap necessitat natural de seguir allò consuetudinari, tot i que s'hi palesés una forta cohesió social.

Potser aquí la norma, o el terme escaient a usar, seria allò que s'hauria fet sempre: però podríem suposar així mateix que no es tractaria d'una norma immòbil perquè no ho seria la mateixa comunitat.

Es podria traslladar en la imaginació això que es diu a una societat organitzada jeràrquicament (imaginem-nos que es tractés d'una època feudal), amb una llei depenent de l'autoritat, i amb coneixement del llenguatge escrit; hauríem d'afegir versemblantment uns trets paral·lels: els homes descabdellarien conductes varies, no hi hauria aquí un determinisme natural que regís les relacions humanes, àdhuc admetent que en conjunt es considerés bo l'ordre polític i les seves conseqüències.

Continuem la recreació: les ciutats aprofitarien sovint el recolzament del rei per a provar de sostreure's del domini feudal i de guanyar una certa independència. Sens dubte la mateixa ciutat s'oferia com una organització complexa. Sigui com sigui, si en els temps anteriors s'hauria esdevingut algun trencament de la llei, que deuria ser sempre possible (els esclaus es revelaren contra Roma, hi hagué revoltes medievals contra els nobles), hi aparegué si més no en la baixa edat medieval una forma de guany en l'autonomia de les ciutats i una no dependència dels ciutadans respecte dels nobles. Això implicaria una pluralitat de normes d'acord amb les diferents dinàmiques econòmiques de ciutats i camp, però també segons la diversitat de grups en la ciutat.

Es podria imaginar perfectament que algun ciutadà de temps posteriors (no negaríem pas que això ocorregués també abans: però ara ni hauria prou així) pogués tenir alguna dificultat per a saber què és què a partir d'una pluralitat de normes, i si quelcom és bo o no. Perquè el desenvolupament d'una qualsevol avaluació deu ser també una resultant dels canvis socials de tota mena, la resultant del fet que les transformacions en les condicions de

treball i de propietat, les noves relacions socials, l'assoliment d'una major llibertat de criteri, i d'altres, podrien permetre, no sols conèixer diferents tipus d'ordenaments legals, sinó sobretot pensar-ne algun, criticar-ne el que fos, millorar-ne un altre.

Certament que el triomf de les tesis liberals comptaria amb el seu propi ordre legal, però des de llavors aquesta norma restaria separada d'una consideració individual del que és bo. No perquè l'home d'avui pogués pensar en un acord social fora de la història i de la societat, sinó perquè s'adonaria que és ell únicament l'únic que pot establir el seu criteri avaluatiu en el seu temps i en el seu lloc, i que conviu en una organització social amb la seu ordenament legal.

La feina rau a explicitar tan bé com se sàpiga les valoracions d'aquest home que es troben implícites en prou tasques socials.

2. Les preguntes s'agombolen sense que calgui potser respondre-les ara. Avui diferenciem la nostra crítica i la legalitat, podríem afirmar que hi ha arreu disposicions de lleis dolentes, i llavors l'aplicació que en faria la justícia institucional ho seria també.

És cert que allà on és possible algun control de l'organització política pública per part dels ciutadans, s'hi ofereix una tensió entre la norma i l'aportació crítica. Si es vol així: la ciutadania, que inclou els parlamentaris, el govern i la judicatura, és capaç de gaudir individualment d'algun criteri ponderatiu, i apareix la tendència de reformar la llei d'acord amb aquell, que podria ser bastant eficaç (la llei, però, no sempre és la resultant d'un combat franc, sinó que pot ser l'expressió d'interessos de grup).

No cal ara malparlar dels Estats, sinó de palesar que les lleis (per molt endarrerere que es vagi, i fins i tot en la tradició de grups aliens, no sols al vocabulari posterior, sinó àdhuc desconixedors de l'escriptura) han estat mutables històricament, i varies en els diversos llocs del planeta. La norma ha depès sempre d'un temps i d'un lloc, i també és una manifestació d'un grup social i de la seva organització.

El que cal també afegir rau que, independentment d'una qualsevol referència d'una avaluació, l'home d'un qualsevol temps hauria hagut d'entomar la seva posició social, potser d'acord amb el benefici mutu i el de convivència, i precisament per això podria haver assumit la norma social, o podria haver-se internament revelat, àdhuc fer-ho palès enfrontant-s'hi, a l'autoritat vigent. Però això ho hauria fet des d'una posició social, és a dir, en un temps i en un lloc (per tant en una organització social concreta).

Obviament l'aparició d'una reconsideració explícita de l'estatus propi no podria no fer-se d'acord amb els paràmetres de temps i de lloc (i

d'organització social). No hi ha una norma atemporal i atòpica – no s'hi troba una espontaneïtat valorativa atemporal i atòpica.

3. Es podria imaginar que al llarg de la història sempre hi hauria hagut alguna tensió entre la llei (o el costum), d'una banda, i les aspiracions de l'individu, d'una altra.

Tanmateix deu ser molt difícil de comprendre en cada època com l'home deuria interpretar la seva posició, quan versemblantment allò a fer devia trobar-se més aviat en el que sempre s'hauria fet, en l'autoritat i en la llei, i que l'oposició deuria fer-se amb moltes dificultats. Es pot imaginar que l'esclau que volgués escapar-se ho faria més per haver nascut com a home lliure, per exemple, que per una qualsevol altra interpretació. Potser es podria afirmar que hi hauria hagut una determinació ignorant de criteris explícits de proporció, i a favor d'un benefici obvi com és la seva llibertat, i que àdhuc ho comprenguéssim en termes de benefici mutu (tu i jo hem de ser lliures: tots ho hem de ser). Però tampoc no és descabellat que no ho fes per res d'això, sinó simplement per desesperació, o per algun altre motiu.

No s'hauria de negar per a cap home del passat, àdhuc del més remot, algun posicionament respecte del seu grup, i fins i tot si hi assumís les normes socials imperants. Versemblantment arreu es deuria poder resseguir algun criteri de benefici mutu malgrat les asimetries de moltes èpoques, on hi hauria hagut amo i esclau, senyor i serf, castes de diferents tipus, grups tribals afavorits, capitalistes i assalariats, i d'altres, i també algun altre de benefici de convivència com els que apareixen per ser una comunitat.

Nosaltres no hauríem de rebutjar que tots els homes del passat haurien pogut considerar poc o molt la seva posició, i l'haurien pogut avaluar d'acord amb les circumstàncies del seu grup social, amb les absències dels afers a tractar molt temps posterior.

Si es vol així: deu ser impossible que els individus en societats jeràrquiques i autoritàries de tots els temps (o dels grups del passat remot) no participessin dels implícits d'un qualsevol home, malgrat trobar-se condicionats, i que sols amb el pas del temps, de les circumstàncies socials, i dels avatars històrics, a poc a poc s'anés fent explícita una exigència pròpia, un dur-la a la plaça pública, i repensar les relacions socials des d'un mateix.

4. Sempre deu haver-hi hagut una llei, un costum, una tradició, una manera de fer, en un grup humà, i versemblantment s'hauria d'interpretar en termes de benefici mutu, i també de benefici de convivència, no perquè fos bo segons el punt de mira d'avui, sinó perquè s'hauria avaluat com allò que s'hauria d'assumir (seria la seva tradició o allò que els és bo), sense excloure

d'altres moltes possibilitats, com el guany d'algun criteri propi individual, la por a les conseqüències de desobeir, el gaudi de pertànyer a una comunitat, i d'altres, en el cas que algú no hagués cercat alguna manera de fer-s'hi escàpol, o de buscar el seu benefici exclusiu.

Això pressuposaria el benefici mutu (el que fos), el benefici propi exclusiu, o el de convivència. Es tracta d'una interpretació, i tanmateix sembla difícil de rebutjar que o s'ha cercat el benefici propi, o l'ha resolt amb l'altre, i el fet que hi ha hagut tota mena de simpaties de grup.

Potser val la pena d'esmentar explícitament l'important paper que representa el benefici de convivència a tot nivell, ja sigui el familiar com el grupal de diferents menes: sens dubte les afeccions de pertinença d'un grup permeten albirar una important motivació que es troba en els rerefons d'una qualsevol organització, àdhuc en l'assumpció d'un ordre social, amb les lleis – o que es troba en la revolta interna contra això malgrat les formes de cohesió social pròpies de la convivència. Històricament, i avui mateix, la capacitat motivadora de la cohesió social com a benefici de convivència es trobaria en tensió respecte de la crítica a l'ordre social, a les lleis i costums.

5. Es pot imaginar alguna actitud crítica respecte de l'organització social del temps, i de la llei, en la mesura que es pensés d'acord amb algun benefici i que, si s'exclou el propi exclusiu, el raonament s'establiria en els termes del benefici mutu i del de convivència. S'hi representaria les contradiccions que històricament haurien estat possible, fins a arribar a la incertesa d'optar per l'exili davant l'amenaça, sacrificant beneficis en favor d'uns altres.

Deu ser també difícil d'estudiar què hauria d'haver pogut considerar bo un individu d'un qualsevol temps que no es plegués a l'ordre social, perquè hauria pogut tenir per a ponderar una gran quantitat de beneficis. Exclòs la cerca única del benefici propi exclusiu, hi hauria una quantitat considerable de beneficis mutus i de beneficis de convivència (la cohesió de grup com a motivació). Es podria pensar una multiplicitat de circumstàncies: algú que acceptés un ordre social per no perdre el seus, que s'esforcés a canviar-lo des de la solidaritat, que pactés, cedís, es lliurés per l'estimació d'algú, que acceptés les normes socials però cregués que els seus responsables les haurien corromput, o que no les acceptés per no ser igualitàries, que esquivés manifestar un criteri per evitar el mal per a ell o per als seus (hi hauria un benefici mutu entre l'opressor i l'oprimit, i una consideració de beneficis de convivència), etc.

I en tots el temps el beneficis de convivència haurien estat prou poderosos per a reblar l'assumpció de l'ordre social, del costum, i de la justícia legal del moment.

El criteri actual d'una reflexió crítica depenent de cada individu i grup, i havent-hi homes i col·lectius que deuen sentir-se'n aliens, no es fa estrany que s'hagi de desconfiar d'una qualsevol generalització a propòsit dels homes del passat, i que les seves respostes haurien pogut ser moltes, en un mateix grup, temps i lloc, com ho són avui. Allò rellevant rau que no hauria estat impossible que algú o alguns assumissin quelcom com a bo, com a tradicional, com a comportament que toca, en una organització social, i que d'altres no ho abraressin simplement així. Però que arreu el desllorigador fora el del benefici mutu i el del benefici de convivència quan hi hagués hagut conformitat o disconformitat social, altrament s'hauria cercat el benefici propi exclusiu, ja fos per a anar més enllà de la norma, ja fos simplement perquè no es cregués en cap norma.

6. No hi ha cap necessitat natural d'assumir un criteri determinat: qualsevol podria desestimar una rellevància exagerada d'una raó o d'una coherència específica, per exemple, des de la seva posició personal o col·lectiva. Es podria negar i tot que hi hagués un equilibri, en tot això, o una implicació, o que no fos un altre.

Però, quan no hi hagués una autoexclusió, sembla possible de comprendre alguns afers de les nostres societats a través d'un criteri que té en compte els beneficis, circumstància que convida a seguir-lo una mica més.

Car ara i aquí ens apropiariem el que és legal per mitjà d'una interpretació de la norma, que es faria segons el benefici mutu i el de convivència (pensable per a un qualsevol individu o grup), norma que resoldria el que seria de cadascú, o el que li correspondria, en les interaccions socials.

Sens dubte la llei lliuraria algun esbós preferent de racionalitat, però mai no seria l'única possible. Per exemple, es podria establir que, treballant en una mateixa tasca, els fruits que s'obtinguessin es repartissin en parts iguals, suposant ara que no hi hagués més factors (que alterarien certament les raons), i d'acord amb el fet que se cercaria un benefici mutu. Tanmateix, àdhuc per a aquest cas, es podria haver establert alguna altra preferència racional: per exemple, es podria haver apel·lat al supòsit de tenir al seu càrrec un nombre més

gran de persones i que l'afer mereix una part més gran; es podria trobar bo el que pretén.

No es tractaria que els homes no tinguessin prou motius per a trobar raons que no els perjudiquessin en favor d'altres homes, o que es pogués arribar a alguna època en la qual ja no calgués anar discutint què convé o què no, en aquesta accepció de beneficis, sinó del fet que la troballa racional que ho promogués es faria en una posició i en un cos social organitzat. Avui es faria rellevant, per exemple, unes específiques valoracions, haguessin estat eficaces o no, haguessin transformat l'organització social o no, trobessin oposició o no, però no pel fet que estiguessin escrites en algun lloc des de sempre, sinó com a resultant d'una interacció social i amb una remissió històrica.

Sols es trobaria escaient quelcom ara, aquí, i respecte d'això. I s'anaria raonant.

7. ¿Hi podria haver llavors una col·lisió entre el benefici general (pensat d'acord amb el mutu i el de convivència) i el particular d'un mateix o d'un col·lectiu? Certament: aleshores hom es consideraria maltractat, o se sabria compensat per d'altres beneficis socials, o es maquinaria algun mitjà per a rescabalar-se o per a imposar-se, o potser d'altres solucions. El dinamisme social trepitja sovint interessos particulars, o se sotmet a beneficis d'algú o d'un grup, o hi ha una interferència de beneficis des de diferents direccions, o la complicació que es vulgui establir: no es podria parlar en tots els casos d'un tracte igual, si més no quan hi hagués violència, unes condicions forçades, una manca de voluntat de consens; però hi hauria (si fos el cas) encara benefici mutu i convivencial en l'accepció, per exemple, que es preferiria viure en aquesta societat que estar-hi absent.

Allò rellevant rau en el fet que es ponderaria d'acord amb els beneficis la multitud d'aspectes que hi ha en les relacions entre individus, organitzacions, i d'altres, per exemple, entre responsables dels organismes del poder polític públic i la resta de ciutadans.

¿Es garantiria que el legal fos bo? Un problema rau en el fet que la resultant crítica no existeix com a ens independent d'una activitat particular, d'un lloc, d'un temps, d'uns homes o organitzacions. No és quelcom per damunt de la història i dels llocs. Per això sempre una

qualsevol disposició estaria exposada a una ponderació, amb la circumstància que, mentre es volgués perseguir algun criteri no unilateral, hom es trobaria versemblantment amb diferents punts de partida cadascun dels quals tindria un divers benefici mutu i convivencial, de manera que una qualsevol conclusió fora sempre provisional i modesta.

8. Sabem que es pot rebutjar un qualsevol criteri d'aquest caire, o fer veure que s'accepta, i d'altres respostes, però deixem aquestes possibilitats.

Hi hauria un procés més aviat acumulatiu entre benefici mutu i benefici de convivència quan no es perseguís el benefici exclusiu.

Car el benefici mutu tendeix a regular allò que està més enllà de l'àmbit propi del benefici de convivència (l'intercanvi de sou per treball més enllà de l'àmbit familiar o l'àmbit de conciutadania), i és capaç de provocar nous beneficis de convivència (les relacions personals al voltant del treball i del sou, afegits als generals de membre d'un col·lectiu i d'una família). Això fora vàlid en totes direccions: no hi ha dubte, per exemple, que la solidaritat amb un estranger pot dur al benefici mutu d'un tracte equivalent i a aprendre millor una simpatia universal, aquesta a noves ponderacions a propòsit de les mútues necessitats, etc.

És cert que, sigui el nivell que sigui, mai no està resolt quin és el nivell d'autoexigència que s'assumeix sense contrarietat. Alhora la pretensió de ser constructiu no implica que no s'hagi de reflexionar des de molts beneficis mutus i convivencials, i que es pugi trobar que no se sap com resoldre quelcom.

IV

ELS DRETS I ELS DEURES LEGALS

Sigui com sigui s'hi troba nombroses lleis promulgades de tot ordre en les nostres societats, moltes de les quals expressen drets i deures. Cal fer-ne algunes remarques sense pretensió d'exhaurir una filosofia del dret.

Per això ens circumscriurem a les que contenen drets i deures, i deixarem les normatives de plurals menes, moltes de les quals són de caràcter organitzatiu.

Perquè una llei és un llenguatge, informa de quelcom, sovint inclou una justificació del que s'hi diu, i s'hi contempla els drets i els deures com a mitjans perquè hi ha una racionalitat.

1. Hi ha lleis.

1. En efecte l'organització social inclou instàncies polítiques públiques amb la finalitat d'establir les normes que regeixen els múltiples aspectes de l'activitat dels individus, dels grups, de les organitzacions, i d'altres instàncies polítiques públiques que duen a terme les disposicions legals o regulen les activitats d'acord amb unes tals normes.

Certament hi podria haver ara una motiu de consideració a propòsit de l'organització política pública i la confecció de lleis; i també podria plantejar-se quina és la rellevància que tenen les lleis i, en conjunt, les normes socials.

2. Les disposicions legals expressen una resultant d'una discussió, d'un intercanvi d'idees, d'una voluntat de pacte o d'imposició, d'una consciència de poder sobre els altres, d'una mútua conveniència.

La norma entra en vigència, i és segons aquesta que es reclama una actuació o es pot exigir a algú un acompliment. S'ofereix com alguna afirmació (normativa) que ja no es discuteix, que àdhuc es pot ignorar d'on ha nascut.

Hi ha una norma social, i les lleis si més no palesen aquest caràcter vinculant pel fet d'esdevenir en un llenguatge socialitzat (per la intervenció de diferents individus seguint expressions ja introduïdes per d'altres, amb un estil impersonal i, si cal, aparentment neutre).

Es manifestaria així mateix l'eficàcia de la norma en totes les expressions d'una autoritat legítima, d'una que fos la resultant d'un acte de violència (dictadures de tot tipus) i, en conjunt, la capacitat de manipulació de la ciutadania a través de la confecció de les normatives legals.

La norma, amb regust instrumental, permetria ser invocada davant d'altres (o per aquests davant dels primers).

3. Les lleis s'estableixen més aviat per a ordenar, de la manera que es vulgui, la interacció social. Hi ha doncs alguna racionalitat, per això s'expressen, s'escriuen, s'organitzen.

Però el caràcter de la norma legal, àdhuc quan algú s'hi apropa des de l'origen del legislador, reforça la perspectiva que, al costat seu i per més important que sigui, s'ha de saber com assumir la norma legal.

Si més no la norma és una raó genèrica, amb la qual cosa fomenta una relació entre genèrics, mentre certament es podria sempre remetre a casos concrets, que donarien garanties al genèric corresponent.

També es diu que la llei és necessària per a regular la convivència. Se suposa que sense norma hi hauria desordre. La llei preveuria doncs tota mena de disposicions en els diferents aspectes de l'activitat dels ciutadans i del que, per simplificar, esmentem com a col·lectius.

2. Aproximació als drets i als deures legals.

1. Hi hauria aquí doncs drets i deures des de la positivitat establerta per la mateixa norma legal.

Aquests drets i deures deriven de lleis promulgades pel poder públic competent.

El dret fora allò que la norma permet i/o garanteix, el deure allò a què obliga: es tracta d'un llenguatge eficaç i útil a l'hora de regular conductes dels ciutadans, de grups, etc.

Perquè es parla de dret legal com a capacitat o facultat d'algú, d'un grup, etc., d'exigir el que li és degut, en l'accepció de tenir, fer, consumir, usar, allò que la llei o l'autoritat estableix a favor seu.

I es parlaria de deure legal com a obligació que se li pot exigir, a un individu, grup, etc., de tenir, fer o comportar-se, usar, allò que la llei o l'autoritat estableix.

2. Uns tals drets i deures *serien mitjans* d'una manera característica. Perquè *serien mitjans en l'accepció comuna* que donen peu a una altra cosa, que seria la motivació, malgrat que n'hi ha de diferents tipus, i moltes no són degudes a beneficis de convivència. Però *el tret propi* d'aquest mitjà legal *rau que és un exercici de llenguatge*, que s'assumeix de grat o per força, i que es manté cara a l'activitat a fer, per això hi ha capacitat o obligació, la primera que obre la porta a la discrecionalitat, la segona a un comportament determinat⁹.

3. No semblaria que hi hagués res que impedís de complir els deures tan malament com es pogués, àdhuc provar alguna solució astuta per a fer el mínim mentre algú se'n sortís, i això en el cas que no es decidís de bandejar tota altra consideració de benefici.

Certament el deure que prové de la llei se'l deu poder ponderar de manera que convergeixi amb algun altre benefici. En aquesta accepció l'exigència, suposant, per exemple, algun benefici de convivència, avalaria la del deure legal, altrament no hi hauria, en aquest darrer, cap obligació més enllà de la por al càstig, és a dir, la pèrdua de beneficis, i a tenir-lo com a deure o obligació a fer amb el menor perjudici per a mi.

⁹ En el cas del que és legal hi hauria drets i deures. És clar que el deure d'ajudar l'amic seria motivat per l'amistat, i no hi hauria pròpiament drets perquè ja es gaudeix del benefici de l'amistat; pel cap alt es podria raonar un dret quan se'l copsés com un mitjà del benefici amistós.

Entre ciutadans d'un mateix grup social deu haver-hi, amb les excepcions que es vulgui, un benefici de convivència bàsic, una simpatia elemental, que deu fer que s'hi trobi un suport mentre s'hi afegeix d'altres beneficis de convivència i de benefici mutu. Si més no els individus d'un mateix grup és més fàcil que difereixin, en les discussions, sobretot pels beneficis mutus per sobre del comuns de convivència. Per això, deixant sempre els casos d'aquell que no accepta d'altra benefici que el propi, es tendeix *sentir-se* (connivència) obligat respecte dels seus conciutadans a propòsit del que és convenient, i costa més que sigui així entre ciutadans de col·lectius nacionals varis. Tanmateix es pot aprendre a sentir-se solidari amb un qualsevol altre individu a partir d'algun benefici i llavors hi apareixeria el compromís corresponent.

El rerefons d'això rau que fa insegur el que convé (no sols hi ha diversitat de simpaties, sinó que es troba en joc amb qui es discuteix), i també la voluntat d'acomplir els deures per convicció (la solidaritat pot sentir-se molt diferentment).

3. El sentit intern i motivació de les lleis.

Una llei deu tenir un sentit en més d'una accepció; per exemple, hi hauria el sentit de la literalitat de la norma, parlariem d'un «sentit intern»; i, en una segona accepció, el sentit com a motivació.

1. El «sentit intern» es trobaria en la consideració del que s'hi diu.

Fet i fet en les societats complexes contemporànies occidentals no es discutiria que els continguts de les lleis esdevenen en alguna mesura disposicions racionals, que poden contenir motivacions explícites de la norma.

S'hi portaria a col·lació aspectes relatius a la preferència i a la seva racionalitat.

Llavors hi podria haver també una discussió des de la seva racionalitat.

Ocorre que es pot no trobar sentit intern per a la norma en l'accepció que n'hi ha poc, o és parcial, o simplement no gaudeix de

prou racionalitat, o d'una racionalitat el descabdellament de la qual s'entreveu oposada a les estimacions racionals pròpies, i llavors la norma podria tendir, per exemple, a ser sols un instrument al servei d'algú o d'alguna causa aliena, quan no hi hagués d'altres circumstàncies (errors, desencerts, precipitacions, etc.).

2. Es podria anomenar «motivació» d'una norma una qualsevol circumstància del qui hi intervé, en la confecció del contingut, o en la seva aplicació, més enllà i tot del que reculli la redacció mateixa de la norma.

Per exemple, el respecte als altres ciutadans, els ideals, algunes vicissituds sofertes, etc., que no entren en el redactat propi de la llei.

Per exemple, el fet d'haver esdevingut llei a través de la cerca de l'interès d'algú o d'un col·lectiu, de protegir quelcom no esmentat en la llei, etc., entrarien en aquest grup.

El problema rauria aquí a saber com caldria avaluar la norma. Quan ho fos un qualsevol afer (el guany propi, la consideració d'un ideal, el goig del violent, el respecte per als altres homes, una qualsevol perversió o generositat) la justificació s'esgotaria amb l'admissió del motiu.

4. Com afecten els drets i deures legals.

1. Hi hauria alguna dificultat en un mateix per a assumir aquests drets i deures. *Car semblen una càrrega social.* No n'hi hauria prou a explicitar que són la conseqüència de viure en societat i de gaudir-ne els avantatges. Els drets i els deures legals marquen els comportaments perquè assenyalen el que es pot fer, hi posen límits, hi estableixen camins, que també pauten: s'és convidat i dirigit, de manera que sembla haver-hi una fuga del control del que és propi d'un mateix o d'un col·lectiu. Aquests drets i deures, àdhuc si haguessin pogut ser acceptats a partir d'algun benefici social o particular, no provenen de cap a cap d'un mateix o del grup corresponent, sinó que, com a mínim, depenen d'un altre o d'uns altres, o simplement de fora d'un mateix o d'uns quants.

Si es vol així: la conducta d'un individu o d'uns quants es fa d'acord amb les consideracions i decisions pròpies, altrament hi ha quelcom d'inquietant pel fet que es diria allò que es pot fer, o s'hauria de fer, avalat pels altres, sotsobra que podria motivar de prendre cauteles o prevencions, àdhuc en el supòsit de sortir-ne avantatjat, i moltes altres actituds, que en alguns casos extrems serien la conseqüència de rebre una amenaça.

Al cap i a la fi s'arriba a l'obvietat que un mateix és la mesura de totes les coses, i que és l'origen d'una qualsevol consideració d'ordre social. I això mutatis mutandis valdria per a un conjunt.

Si més no potser hi hauria una certa indignitat a seguir cegament una llei. *Car s'apel·laria a la dignitat pel fet de saber-se lliure quan d'altres li exercissin alguna mena de violència*, però no solament en aquest cas: *també s'apel·laria a la dignitat quan, sabent-se lliure, hom es mostrés indiferent a la proposta de tenir drets i deures legals*. Car la dignitat no sembla res més que el respecte d'un mateix a l'exercici de la seva activitat.

2. No es tracta que hi hagués d'haver una incompatibilitat entre un criteri particular i l'ordre de la llei, sinó que hi apareixerien una multitud d'elements que farien que les circumstàncies fossin plurals: en primer lloc el règim polític, però també la posició social, els supòsits que mouen, és a dir, quins beneficis se cerca, i d'altres. Perquè no es podria pressuposar que els ciutadans es comportessin d'acord amb un marc preestablert, i de fet no n'hi hauria cap que pogués estimar-se com el més racional.

Certament quan s'assumís alguna ponderació de beneficis socials es podria en prou casos fer propis drets i deures legals per ser convergents amb els del criteri dels interessats.

D'altra banda les societats democràtiques permeten l'exposició de raonaments i de preferències, i no sembla impossible de poder influir suficientment per a dur a algun estat d'opinió en la direcció desitjada, a més de no excloure-hi la participació política directa en els organismes polítics públics.

Es tracta d'admetre que, si no hi hauria necessitat en tots els casos de considerar inconvenients els drets i els deures legals, en cap organització social no es garantiria l'acord entre la llei i la raó crítica.

5. L'exigència en el compliment dels deures.

Les lleis promouen molts drets, i també deures. La discussió rau ara a saber quina autoexigència hi hauria a acomplir aquests darrers, és a dir, quina motivació s'hi trobaria que dugués al seu acompliment.

Versementantment podríem trobar tres casos paradigmàtics, entre d'altres:

El primer, el d'aquells que no acceptessin les normes socials, els quals sols haurien de vèncer la por al càstig, o ser prou astuts per a desobeir la llei sense rebre'n les conseqüències.

Un segon cas seria la de tots aquells que patissin un règim dictatorial, una opressió nacional, una explotació en el treball, una discriminació pel color, pel sexe, o per d'altres trets. Certament el deure aquí es trobaria motivat per la por al càstig, la qual cosa no sols llevaria cap autoexigència, sinó que legitimaria la lluita en contra del poder públic establert i les seves lleis.

Un tercer cas es presentaria en aquells col·lectius on imperés el respecte i el gaudi d'uns quotes de benestar i l'exercici de les llibertats, sense haver-hi discriminacions, on el deure legal podria ser motivat pels beneficis mutus i de convivència, i on s'assumiria el seu compliment, àdhuc quan el ciutadà s'oposés a alguna llei vigent per no estar-hi d'acord.

En qualsevol cas l'autoexigència prové de la motivació: d'aquí que pugui oscil·lar entre ser eficaç, a no haver-n'hi cap, d'esforç, pel fet que es bandegi el beneficis socials i les pors, amb múltiples possibilitats entre aquests extrems.

6. Nota sobre el paper dels professionals del dret.

La doctrina comuna que els drets (i els deures) no són incondicionals palesa la necessitat d'una resolució àdhuc per part del professional que els atén i els aplica. Certament en l'àmbit jurídic s'hi

troba un reguitzell d'elements que permeten orientar una lectura de drets i de deures. La jurisprudència, el rang de la llei, la mateixa precaució de l'estudiós, van permetent d'anar trobant-hi solucions als casos més difícils.

A més el tret no incondicional de cap dret i deure palesa a la seva manera que són mitjans i no finalitats.

Aquí farem omisió de com jutges i d'altres professionals encarrilen una lectura de les diferents lleis, treball que es deixa als corresponents experts. Ens circumscriurem al fet que els uns i els altres han d'acabar l'inconvenient que la llei pot no ser bona, si més no sota algun criteri.

La dificultat, la deuen poder afrontar millor a partir d'un ajustament de la lectura de les diferents lleis, de l'esmentat estudi de la jurisprudència, i d'altres. L'aplicació de la llei no esdevé una tasca immediata o fàcil. Certament el professional que hi intervé pot mantenir aquí tota classe de motivacions.

Aquell desacord pot fer també que alguns jutges, en la cerca del benestar o poder propi, s'afermin en la decisió d'aplicar lleis no bones des d'altres posicions.

Nogensmenys també és possible que el professional mantingui algun horitzó del que és bo críticament. Car pot participar del que sembla vàlid per a tot ciutadà: la convicció que les lleis no estalvien, sinó acompanyen, la feina de repassar el que es fa i com es fa, el que es permet i si hi ha algun perjudici important per a tercers.

Tant els professionals del dret, com la resta de ciutadans, gaudirien del respectiu punt de mira. Les lleis promouen l'ordenació dels col·lectius, o la relació entre individus, i alhora mai no deuen poder arribar a ser cap solució automàtica. Per això entesos i no entesos no en tindrien prou amb allò que diu o no diu una norma, sinó sols ho entomarien com a inconvenient o un avantatge.

V

ELS DRETS HUMANS

La Declaració Universal dels Drets Humans exposa en un articulat les disposicions que emparen les activitats dels individus amb la pretensió que els Estats les respectin i en tinguin cura (protecció, cerca de mitjans, etc.). Fou feta després de la Segona Guerra Mundial, aprovada el 1948 per l'Assemblea General de l'ONU, com una reacció a les atrocitats dutes a terme en aquella guerra. Es troba redactada a tall d'una llei malgrat que no té tal qual efectes jurídics, com sí que en gaudeixen els Pactes Internacionals sobre drets humans posteriors.

Els escrits que els estudien han estat, i són, molts. Tanmateix aquí no és el lloc de discutir com s'arribà a la seva formulació ni la conveniència que tots els Estats n'assumeixin el tarannà en les seves constitucions i lleis. El que es digui a propòsit de tot això no ha pogut impedir, ni ho pot fer ara, que els Estats hagin continuat poc o molt vulnerant drets de tot tipus.

I l'afavoriment d'una legislació respectuosa dels drets humans hauria de ser una tasca dels ciutadans. Perquè es tracta de defensar *lleis* a favor del *drets legals* dels individus.

Certament, àdhuc en aquest nivell, que és el d'un canvi *legal*, el moviment pels drets humans esdevindria una quimera si no s'acompanyés dels *deures legals* de protegir-los, i dels *deures de les organitzacions públiques* (i *àdhuc privades*) per a fer-ho possible.

Però això mateix mostra que el treball en pro dels drets humans és *quelcom que es persegueix*, que no forma part de la quotidianitat privada d'un individu perquè es tracta d'un afer que es mou a nivell de l'organització política pública, i que tot el que s'hi resol i s'hi formula, una llei, es troba en un tal àmbit.

En d'altres paraules: la conseqüència política dels drets humans és que han d'anar incorporant-se *com a normes legals que cal tractar com totes les altres normes legals*.

Alhora els mateixos documents de drets humans ja es troben formulats seguint el tarannà de l'articulat de les normes legals.

1. Els drets humans com a mitjans.

Una de les derivades del tremp legal dels drets humans rau que una cerca particular *no hauria de fonamentar-s'hi*. Perquè el particular pot optar també per una cerca del seu benefici únic.

Cap expressió legal de drets humans no substituiria, quan és el cas, la feina de considerar els afers, avaluar-los, i actuar d'acord amb els compromisos propis. Des d'aquest punt de vista es denunciaria tota mena de legislacions com a injustes, prou constitucions polítiques com a eines de violència, etc., o es trobaria sols just allò que afavorís l'interessat, o els grups beneficiats, etc. Les normes i les lleis serien avaluades particularment, i en la mesura que valgués la pena de fer-ho, independentment de l'autoritat que les promulgues.

La Declaració Universal fou la resultant d'una discussió duta a terme pels Estats; no està feta per als ciutadans particulars, sinó per als organismes polítics públics dels Estats, a fi que la seva legislació s'hi acordi. El ciutadà no l'assumiria a tall d'una implicació personal que substituiria la seva construcció des dels seus supòsits. Si un qualsevol dret s'interpreta com un mitjà, la Declaració dels drets humans no en seria una excepció, però esdevindria molt útil i convenient cara als Estats, prou propensos a conculcar-los.

Això implicaria que la introducció de l'estudi d'una legislació dels drets humans en els períodes de formació de l'individu tendiria a esdevenir un adoctrinament, en el sentit que es fomentaria que s'assumís una resultant i, potser més important, que s'inclinaria a esvaïr el descabdellament personal a favor d'una uniformització social. És clar que la mateixa distància entre un dret formulat i el conjunt d'interessos del jove dificultaria, àdhuc faria impossible en alguns casos, una qualsevol eficàcia de la Declaració

2. El dia sols llostreja.

És possible un comportament al marge, no sols dels drets humans, sinó també d'un qualsevol arranjament dominant social: l'astut, el violent, el qui mira sols per si mateix, defensarien

implícitament el seu benefici fent requesta de la llestesa, del dret del més fort, del que li importa, a algú.

En el cas d'aquells que mantenen algun criteri de benefici mutu i convivencial el seu engatjament no hauria d'orientar-se merament des dels drets humans, que no són per a ells, sinó per als Estats.

La simplificació expositiva d'aquells drets és la conseqüència que no revelen la complicació dels comportaments dels individus i dels grups, on s'ha de repassar els pros i els contres, ponderar prou afers.

Es podria dir que aquell o aquells que acaren el que convé no tenen en consideració els drets humans, que són molt lluny del seus dubtes i temptejos.

Tampoc no els menyspreen: són normes per als Estats i no per a ells, conscients de la corrupció i de la violència d'aquests Estats, àdhuc del propi.

Però no hi ha massa fonament si la motivació no prové de les seves consideracions, i no d'un text normatiu: si s'és aliè a les concrecions i a tot allò que s'ha descobert; si encara es creu que les normes de drets humans poden no necessitar de res més.

La qüestió rau que cal no substituir un adoctrinament per uns altres adoctrinaments. I els drets humans poden ser usat així en Estats prou pragmàtics i sense manies per a trepitjar drets legítims al marge o no de trobar-se en un document de drets humans.

En els casos en què s'assumeix algun criteri d'acord amb els beneficis socials allò important deu trobar-se a prop – però això és el que faria dir que algú ha arribat a una edat de maduresa humana.

Es vindicaria l'exercici racional, que no podria transcórrer pels camins de la incorporació de cap unanimitat, quan sempre seria necessària la consideració dels afers, la seva ponderació en una cerca desclosa, al capdavall en situació.